

DOI: 10.34015/2523-4552.2025.4.09

УДК 349.2

Прокоп'єв Р. Є.,

*кандидат юридичних наук, головний
інженер регіональної філії «Південна
залізниця» акціонерного товариства
«Українська залізниця»*

ORCID: 0000-0001-8059-1186

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЛОКАЛЬНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ ТРАНСПОРТУ

У статті окреслено роль та значення локальних актів у процесі правового регулювання трудових відносин працівників транспорту. Здійснено розгляд термінологічного розуміння поняття «локальне регулювання», «локальний нормативно-правовий акт», окреслено особливості локального нормативно-правового регулювання трудових відносин. Зроблено висновок про те, що основна ціль локальних актів полягає у регулюванні правовідносин на конкретному підприємстві із врахуванням особливостей його роботи, особливостей послуг, яке надає те чи інше підприємство, із врахуванням статусу осіб, які працюють на такому підприємстві. Наголошено на тому, що локальні акти зменшують безпосередній вплив держави на сферу регулювання трудових відносин працівників транспорту із урахуванням їх особливостей та специфіки роботи. Основною метою правового регулювання трудових відносин працівників транспорту на локальному рівні названо: 1) індивідуалізацію загальної норми у правовідносинах із правового регулювання трудових відносин працівників транспорту. Зазначено про дуальний характер індивідуалізації загальної норми у правовідносинах із працівниками транспорту: а) індивідуалізація загальної норми по відношенню до трудових відносин у транспортній сфері загалом, тобто без розподілу на трудові правовідносини щодо окремих видів транспорту; б) індивідуалізація загальної норми трудових відносин працівників транспортної сфери по відношенню до працівників конкретного виду транспорту; 2) забезпечення оптимального регулювання трудових відносин працівників транспорту; 3) забезпечення інтересів приватних осіб; 4) конкретизація окремих загальних норм по відношенню саме до працівників транспортної сфери; 5) усунення прогалин у нормативно-правовому регулюванні працівників транспорту; 6) вираження через локальні акти специфіки транспортного підприємства, в тому числі деталізація регулювання тих чи інших трудових відносин; 7) вирішення конкретних проблем та питань при регулюванні трудових відносин у транспортній сфері; 8) поглиблення врегулювання трудових правовідносин працівників транспорту саме на рівні окремого транспортного підприємства.

Ключові слова: працівник, транспорт, локальний акт, правове регулювання, трудові відносини.

Постановка проблеми. Локальні акти на підприємствах, установах, організаціях розглядають як запоруку належного розвитку окремого підприємства, оскільки досить часто саме в їх основу закладається підсилений соціальний захист працівників, що, в свою чергу, значно впливає на конкурентоспроможність підприємства, прагнення розвиватися економічно. Економічний розвиток пов'язаний із продуктивністю праці працівників: чим вона вища, тим ефективніше та якісніше працює підприємство в цілому, а отже – легше досягає поставлених цілей та задач. Враховуючи наведене вище, з метою підтримання належного рівня продуктивності праці на рівні кожного окремого підприємства розробляються певні напрямки підтримки своїх працівників, які відповідним чином оформлюються, і, фактично, з'являється, так зване, локальне регулювання тих чи інших правовідносин, яке не повинно суперечити загальному нормативно-правовому регулюванню трудових правовідносин в цілому. І транспортна сфера, і підприємства, які надають транспортні послуги у вказаному процесі не є виключенням. Саме локальні акти зменшують безпосередній вплив держави на сферу регулювання трудових відносин працівників транспорту із урахуванням їх особливостей та специфіки роботи. Крім того, саме на рівні локальних актів забезпечується конкретизація трудових відносин працівників транспорту, в тому числі й щодо оплати праці таких працівників, їх робочого часу та часу відпочинку, питання охорони

праці тощо. А це, досить часто, є показником незалежності підприємства, самостійності у прийнятті рішень щодо визначення питання оплати праці, преміювання працівників, надання їм відповідної матеріальної допомоги, іншої допомоги в окремих випадках тощо, а отже, й самостійності щодо вироблення ефективних шляхів для підвищення господарської діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль та значення локальних актів у процесі правового регулювання трудових відносин працівників досліджувала значна кількість вчених, які характеризували локальне регулювання у різних аспектах та напрямках. Такими науковцями є: Н. Д. Гетьманцева, Т. А. Коляда, І. С. Кириленко, С. С. Лукаш, І. М. Панкевич, П. Д. Пилипенко, Д. І. Сіроха, М. П. Руденко, М. Ю. Шуліпа, О. М. Ярошенко та інші. Враховуючи складність транспортної сфери та значної кількості правовідносин, які власне й регулюються локальними нормами, доцільним є чітке окреслення мети правового регулювання трудових відносин локальними актами на транспортних підприємствах.

Постановка завдання. Метою статті є окреслення ролі та значення локальних актів у процесі правового регулювання трудових відносин працівників транспорту. Для досягнення поставленої мети у статті вирішуються наступні завдання: розгляд термінологічного розуміння поняття «локальне регулювання», «локальний нормативно-правовий акт», окреслення особливостей локально-

го нормативно-правового регулювання трудових відносин. На основі узагальнених позицій забезпечено визначення основної мети правового регулювання трудових відносин працівників транспорту на локальному рівні.

Виклад основного матеріалу. Пропонуємо розпочати із розуміння того, що ж є локальним регулюванням трудових правовідносин працівників транспорту. С. С. Лукаш зазначає, що «локальне правове регулювання трудових відносин – це вид підзаконної нормотворчості, що полягає у прийнятті або санкціонуванні державою локальних правових норм, що приймаються на рівні підприємства, галузі, регіону з метою легалізації, конкретизації загальних правових приписів та впорядкування конкретних та специфічних трудових відносин, і які не можуть істотно погіршувати становище працівників порівняно із встановленими законодавством України про працю основоположними правами працівника» [1, с. 140]. Досить влучне, на нашу думку, визначення локального регулювання, а точніше локального акту надає І. С. Кириленко. Так, під локальним нормативно-правовим актом вчений пропонує розуміти особливий різновид нормативно-правових актів, який приймається уповноваженим суб'єктом локальної правотворчості в особливому порядку відповідно й на виконання положень нормативних актів вищої юридичної сили, що закріплюють загальнообов'язкові правила поведінки, які стосуються діяльності суб'єкта локальної нормотворчості та поширюються на відносини локального рівня [2, с. 34]. Отже, основна ціль локальних актів полягає у регулюванні правовідно-

син на конкретному підприємстві із врахуванням особливостей його роботи, особливостей послуг, яке надає те чи інше підприємство, із врахуванням статусу осіб, які працюють на такому підприємстві тощо.

У контексті вказаного дослідження ми не будемо детально окреслювати проблему співвідношення загальних та спеціальних норм у правовому регулюванні трудових відносин працівників окремих видів транспорту. Проте, при дослідженні, варто наголосити на тому, що держава має покласти на роботодавців, які не належать до державного (або муніципального) сектору, здійснення соціальної підтримки окремих категорій працівників. І така підтримка досить часто здійснюється саме на рівні локальних актів, які систематизують, доповнюють та конкретизують загальні норми, спрямовуючи їх на деталізацію соціального захисту працівників транспорту, урегульовують певні трудові права працівників транспорту у конкретній сфері.

У науковій літературі вже неодноразово розглядалися особливості локального нормативно-правового регулювання трудових відносин. Досить широке коло особливостей локального регулювання називає О. М. Ярошенко. До таких особливостей вчений відносить: 1) здійснюються безпосередньо у сфері праці – на підприємствах, в установах, організаціях; 2) опосередковано зазнають впливу держави за допомогою законодавства про працю; 3) мають підзаконний характер, специфіка якого полягає в розвитку, уточненні і конкретизації положень законодавчих та інших правових актів, прийнятих у встановленому порядку

уповноваженими органами, і не можуть вступати в суперечність із централізованим регулюванням; 4) ставлять своїм завданням упорядкування суспільних відносин, специфічних для конкретного підприємства, установи чи організації й не врегульованих або ж недостатньо врегульованих централізовано; 5) слугують формою саморегуляції між працівниками й роботодавцем щодо питань у сфері праці, що належить до компетенції підприємства; 6) здійснюються за участю самих працівників підприємства або їх представницького органу; 7) часто виконують роль експериментального регулятора, за допомогою якого перевіряється доцільність того чи іншого варіанта вирішення питання; 8) їм притаманні фактори випереджувального регламентування, яке спрямоване на усунення прогалин у трудовому праві, пошук тотожного варіанту правової регламентації умов праці [3, с. 28]. Отже, враховуючи наведене вище, локальне нормативно-правове регулювання спрямоване на деталізацію, уточнення, конкретизацію загального нормативно-правового регулювання по відношенню до конкретного виду транспорту, а також нормами локальних актів закріплюється індивідуально-правовий статус працівника та роботодавця, визначаються їх права та обов'язки, встановлюються певні правила, якими забезпечується певне правове регулювання аспектів роботи транспортного підприємства, визначається сфера відповідальності сторін тощо. Враховуючи наведене вище, зазначимо, що роль та значення локальних актів є досить важливою, оскільки політика розвитку транспортного підприємства часто пов'язана саме із

локальністю владних дій, які виражаються у формуванні певної локальної політики та формою виразу якої є, власне, локальні акти. Локальні акти хоча й носять додатковий характер, проте є надзвичайно важливими в сучасних умовах життя, адже здійснюються на локальному рівні окремого підприємства та є конкретною формою самоорганізації конкретного підприємства. Такі акти приймаються, впроваджуються, втілюються, проходять випробування та перевірку власне на самому підприємстві, враховують певні динамічні процеси на підприємстві, здатні відображати зміни на локальних рівнях тощо.

Досліджуючи правове регулювання трудових відносин працівників транспорту на локальному рівні, зазначимо, що найбільш чітко та упереджено розуміння такого регулювання можна дослідити шляхом виділення основної мети такого правового регулювання. Тому, основною метою правового регулювання трудових відносин працівників транспорту на локальному рівні ми називаємо:

1) індивідуалізація загальної норми у правовідносинах із правового регулювання трудових відносин працівників транспорту. Завданням диференціації є індивідуалізація загальної правової норми стосовно окремих категорій працівників, які володіють однаковими здібностями або працюють у різних умовах. Якщо ж окреслювати транспортну сферу загалом, то можемо говорити про ряд загальних актів, які регулюють питання трудових відносин із працівниками таких підприємств, проте для кожного виду транспорту передбачено окремі, спеціальні акти нор-

мативно-правового регулювання, які підкреслюють особливості роботи на тому чи іншому виді транспорту. Загалом можна говорити про дуальний характер індивідуалізації загальної норми у правовідносинах із працівниками транспорту: 1) індивідуалізація загальної норми по відношенню до трудових відносин у транспортній сфері загалом, тобто без розподілу на трудові правовідносини щодо окремих видів транспорту; 2) індивідуалізація загальної норми трудових відносин працівників транспортної сфери по відношенню до працівників конкретного виду транспорту. Тобто в другому випадку індивідуалізація загальної норми у правовідносинах із правового регулювання трудових відносин працівників транспорту вже здійснюється більш вузько та із врахуванням особливостей того чи іншого виду транспорту.

2) забезпечення оптимального регулювання трудових відносин працівників транспорту. Досягнення балансу та гармонії у трудових правовідносинах, забезпечення оптимального балансу між роботодавцем та працівником сфери транспорту, беззаперечно, впливає на продуктивність праці кожного окремого працівника. Погодимось із думкою Д. І. Сірохи, який при окресленні внутрішніх локальних нормативних актів говорить про «гармонізацію інтересів працівників і роботодавців за допомогою впровадження системи «стримувань» і «противаг» сторін, що розкривається у внутрішніх локальних актах. Поступки сторін одна одній, взаємні зобов'язання та відповідальність сприяють побудові в колективах цивілізованих відносин» [4, с. 49]. Дійсно, саме завдяки локаль-

ному регулюванню трудових відносин на конкретному підприємстві можна якнайшвидше так і якнайкраще досягнути балансу у регулюванні трудових відносин працівників, закріпити правовідносини так, щоб це було зручно як працівникові так і роботодавцеві;

3) забезпечення інтересів приватних осіб. Як вдало говорить з цього приводу М. П. Руденко, державне регулювання направлене на забезпечення переважно державних інтересів. Локальне регулювання має своїм цільовим призначенням забезпечити реалізацію приватно-правових інтересів господарюючого суб'єкта. Водночас, як стверджує автор, такого роду приватно-правовий інтерес господарюючого суб'єкта має специфічний характер. Він полягає в тому, щоб: а) деталізувати окремі аспекти взаємодії суб'єктів внутрішньогосподарських відносин; б) притосувати внутрішню організаційне регулювання суб'єкта господарювання до специфіки його статутної діяльності; в) забезпечити визначеність внутрішньогосподарських відносин. Завдання локальних актів науковець вбачає в конкретизації, закріпленні в нормативному порядку специфіки внутрішньої організаційних аспектів діяльності суб'єкта господарювання [5, с. 109]. Отже, в цілому можемо констатувати факт того, що локальні акти видаються роботодавцем в особі адміністрації транспортного підприємства для регулювання та вирішення внутрішніх питань. Норми таких локальних актів поширюють свою дію лише на членів конкретного колективу людей і в цілому застосовуються у питаннях регулювання дисципліни праці, її організації, взаємин між різ-

ними підрозділами, колективами осіб, які входять до однієї системи транспортного підприємства.

4) конкретизація окремих загальних норм по відношенню саме до працівників транспортної сфери. Це говорить про те, що норми, які визначені локальними актами закріплюють ті норми, які є максимально наближеними до конкретного транспортного підприємства, до конкретних правовідносин, що виникають щодо окремого виду транспорту. Як говорить з цього приводу Т. А. Коляда, «локальна норма, як і будь-яка інша норма права, регулює якесь коло суспільних відносин, в нашому випадку – трудових. Сфера її дії обмежується працівниками підприємства, установи, організації і самою компетенцією останніх. Ось ці два фактори, які обмежують сферу дії локальної норми» [6, с. 79]. Яскравим прикладом такої конкретизації варто назвати норми щодо робочого часу працівників окремих видів транспорту. Так, нормами Кодексу законів про працю України визначено 40-годинний робочий тиждень. Проте, для значної кількості працівників транспорту така норма не є сталою, що зумовлено режимом праці та характером виконуваних ними завдань та функцій: необхідністю виконання окремих рейсів, польотів, переїздів у межах їх трудових функцій тощо.

5) усунення прогалин у нормативно-правовому регулюванні працівників транспорту. Так, про таке значення локальних актів висловлювався П. Д. Пилипенко, який наголошував на тому, що локально-правові норми існують не тільки для конкретизації, вони покликані також заповнювати певні прогалини у правовому регулюванні трудових відносин, а в

сучасних умовах саме цьому напрямку локальної нормотворчості надається пріоритет. Розширення гарантій трудових прав працівників, поліпшення умов їхньої праці – ось основні напрями локальної нормотворчості [7, с. 218]. Локальні акти у сфері правового регулювання трудових відносин працівників транспорту можуть містити як конкретизуючі норми, які, фактично, уточнюють загальні норми, так і первинні норми, які забезпечують первинне регулювання тих чи інших правовідносин, які не врегульовані загальними та спеціальними нормами. Беззаперечно, це дозволяє усунути прогалини, що мають місце у законодавчому регулюванні важливих суспільних відносин, які виникають при регулюванні трудових правовідносин у транспортній сфері.

6) вираження через локальні акти специфіки транспортного підприємства, в тому числі деталізація регулювання тих чи інших трудових відносин. Призначення локальних нормативних актів полягає в тому, щоб в установлених на окремому підприємстві локальних норм виразити специфіку даного підприємства. Подібна позиція висловлена Н. Д. Гетьманцевою, яка вважає, що шляхом локального методу на підприємствах і в організаціях розробляються більш конкретні, детальні умови оплати праці на підставі норм і показників, що встановлюються в централізованому порядку [8, с. 67].

7) вирішення конкретних проблем та питань при регулюванні трудових відносин у транспортній сфері. Можуть бути випадки, коли окремі питання не врегульовані загальними актами, або їх врегулювання потребує особливого підходу, конкретизації, в

тому числі й враховуючи особу працівника, його правовий статус, місце роботи, посаду чи інші фактори. Вирішуючи питання трудових правовідносин у межах окремого підприємства часто виникає проблема відсутності прямого регулювання тих чи інших суспільних правовідносин, а потреба у такому регулюванні реально існує та в певних випадках, є просто необхідною. М. Ю. Шуліпа підтримує думку про те, що локальні нормативно-правові акти приймаються для вирішення тих чи інших питань регулювання суспільних відносин у сфері праці, якщо в законодавстві не передбачено прямого регулювання або коли із закону випливає, що має бути проведена конкретизація відповідних положень на підприємстві. Так приймаються локальні акти з питань робочого часу, часу відпочинку, оплати праці, охорони праці і т. д. [9, с. 306]

8) поглиблення врегулювання трудових правовідносин працівників транспорту саме на рівні окремого транспортного підприємства. Характеризуючи локальні акти І. М. Панкевич говорить про те, що «локальні норми сьогодні дають можливість досягти оптимального регулювання суспільно трудових відносин, оскільки ґрунтуються на об'єктивних чинниках нормативного забезпечення, а це є свідченням свободи суб'єктів цих правовідносин. Однак розвиток локального правового регулювання суспільних відносин в межах окремих підприємств, установ та організацій залежить не тільки від активності та свободи суб'єктів локальної

нормотворчості, але й від фінансових можливостей роботодавця, які у переважній більшості стають на заваді реалізації ним своїх прав щодо локальної нормотворчості» [10, с. 62]. Але окремо варто зазначити, що далеко не всі питання, які виникають щодо нормативно-правового регулювання трудових правовідносин у сфері транспорту можна врегулювати виключно за допомогою державного регулювання. Тому локальні акти власне і характеризуються своєю ефективністю, оскільки саме на рівні окремого підприємства, установи, організації вдається ефективно врегулювати ті правовідносини, які не вдалося врегулювати на загальнодержавному рівні.

Висновки. Отже, підсумовуючи наголосимо на тому, що роль та значення локальних актів у системі здійснення регулювання трудових відносин працівників транспорту на локальному рівні є досить суттєвою та важливою. Саме на рівні локальних актів може визначатися специфіка і зміст трудової, професійної та іншої діяльності працівників транспорту, їх соціального захисту, забезпечення трудових прав, в тому числі із врахуванням особливостей роботи на транспортних підприємствах та особливостях транспортної галузі в цілому. Також саме завдяки конкретизації певних норм у локальних актах забезпечується ефективне правове регулювання в рамках окремого транспортного підприємства, забезпечується його ефективний розвиток та функціонування.

Список використаних джерел

1. Лукаш С. С. Щодо поняття та ролі централізованого та локального регулювання трудових відносин в умовах ринкової економіки. *Право і Безпека*. 2007. Т. 6. № 2. С. 137–141.

2. Кириленко І. С. Локальний нормативно-правовий акт як результат локальної нормотворчості: теоретико-правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право* № 2 (2014). С. 33–37
3. Ярошенко О.М. Джерела трудового права України :автореф. дис. докт. юрид. наук. спец: 12.00.05. Х., 2007. 42 с.
4. Сіроха Д. І. Локальні нормативно-правові акти: сутність та соціальне призначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2019. № 41. Том. 2. С. 47–50.
5. Руденко М. П. Локальне регулювання внутрішньогосподарських відносин: сутність та принципи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Випуск 38. Том 1. С. 108–111.
6. Коляда Т. А. Диференціація правового регулювання праці за трудовим законодавством України\ Х., 2004. 184 с.
7. Трудове право України: Академічний курс : підруч. для студ. спец. вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін. за ред. П. Д. Пилипенка. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 544 с.
8. Гетьманцева Н. Д. Співвідношення централізованого і локального методів правового регулювання оплати праці. *Право України*. 1997. № 12. С. 66–70.
9. Шулипа М. Ю. Дія локальних нормативно-правових актів, що містять норми трудового права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 305–310.
10. Панкевич М. І. Локальні норми в системі трудового права України. *Форум права*. 2018. № 53 (5). С. 59–65

Prokopiev Roman, candidate of legal sciences, chief engineer of the regional branch «Southern Railway» joint stock company «Ukrainian railways»
ORCID: 0000-0001-8059-1186

Role and Significance of Local Legal Regulation of Labor Relations of Transport Workers

The article outlines the role and significance of local acts in the process of legal regulation of labor relations of transport workers. The terminological understanding of the concept of "local regulation" and "local normative-legal act" was considered, the peculiarities of local normative-legal regulation of labor relations were outlined. It was concluded that the main purpose of local acts is to regulate legal relations at a specific enterprise, taking into account the specifics of its work, the specifics of services provided by this or that enterprise, taking into account the status of persons working at such an enterprise. It is emphasized that local acts reduce the direct influence of the state on the sphere of regulation of labor relations of transport workers, taking into account their peculiarities and specifics of work. The main goal of the legal regulation of labor relations of transport workers at the local level is: 1) individualization of the general norm in legal relations on the legal regulation of labor relations of transport workers. The dual nature of the individualization of the general norm in legal relations with transport workers was noted: a) individualization of the general norm in relation to labor relations in the transport sector in general, i.e. without division into labor relations in relation to individual types of transport; b) individualization of the general norm

of labor relations of workers in the transport sector in relation to workers of a specific type of transport; 2) ensuring optimal regulation of labor relations of transport workers; 3) ensuring the interests of private individuals; 4) specification of individual general norms in relation to workers in the transport sector; 5) elimination of gaps in the regulatory and legal regulation of transport workers; 6) expression through local acts of the specifics of the transport enterprise, including detailing the regulation of certain labor relations; 7) solving specific problems and issues in the regulation of labor relations in the transport sector; 8) deepening the regulation of labor relations of transport workers precisely at the level of a separate transport enterprise.

Keywords: *employee, transport, local act, legal regulation, labor relations.*